

довге та здорове життя доступ до знань та гідний рівень життя. Рівень життя у Доповіді 2014 року вимірюється ВНД на душу населення, вираженим у міжнародних доларах 2011 року та конвертованим з використанням рівнів паритету купівельної спроможності. Для забезпечення якомога більшої порівняльності між країнами, ІЛР побудовано на міжнародних даних Відділу ООН із народонаселення, Інституту статистики Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури та Світового банку.

Висновки з проведеного дослідження. Створення умов для людського розвитку передбачає визначення шляхів розширення можливостей та свобод людей та запровадження планування, що конкретизує шляхи інвестування у людський потенціал. В Україні необхідно досліджувати тенденції людського розвитку та запроваджувати нові підходи до «людиноцентричного» стратегічного планування національного розвитку. В Україні необхідно передбачати такі способи оптимізації зв'язку між економічним зростанням і людським розвитком: 1) нарощення інвестицій у соціальну сферу, в освіту, охорону здоров'я, професійну підготовку, що сприяє реалізації здібностей людей, їх активній участі у виробництві та розподілі благ; 2) нарощення інноваційних інвестицій, запровадження нових інструментів фінансування досліджень і інновацій, що сприятиме як економічному зростанню, так і створенню нових робочих місць; 3) сприяння розвитку високотехнологічних галузей та галузей з великою доданою вартістю, що у свою чергу, забезпечить розкриття творчого потенціалу людини; 4) забезпечення більш справедливого розпо-

ділу доходу та багатства, що забезпечує матеріальну основу розвитку людського потенціалу менш конкурентоспроможних груп населення та гарантує скорочення масштабів нерівності; 5) досягнення збалансованості соціальних витрат з метою як зміцнення економічної бази соціальної сфери, так і забезпечення соціальної справедливості; 6) підвищення якості життя населення на підставі вивчення прогнозованого впливу запланованих заходів на стан життя населення; 7) забезпечення гідного рівня життя як традиційно вразливим верствам населення, так і так групам населення з так званою «новою» вразливістю, викликаною конфліктом на сході країни (маються на увазі групи населення, які є потерпілими від наслідків конфлікту на сході країни та групи внутрішньо переміщених осіб, яким має бути надана допомога).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Human Development Report 1990: Concept and Measurement of Human Development.. – New York : UNDP, 1990. – 141 p.
2. Human Development Report 1996: Economic Growth and Human Development. – New York : UNDP, 1996. – 287 p.
3. Human Development Report 2000: Human Rights and Human Development. – New York : UNDP, 2000. – 309 p.
4. Human Development Report 2010: 20th Anniversary Edition. The Real Wealth of Nations: Pathways to Human Development. – New York : UNDP, 2010. – 238 p.
5. Human Development Report 2014: Sustaining human progress: reducing vulnerabilities and building resilience. – New York : UNDP, 2014. – 225 p.
6. Офіційний сайт Програми Розвитку ООН, United Nations Development Programme, Human Development Reports [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hdr.undp.org/en>.

УДК 637.1(477)045

Чернійчук Н.Ю.
асистент

Вінницького національного аграрного університету

МОЛОЧНА ПРОМИСЛОВІСТЬ УКРАЇНИ

Досліджено розвиток молочної промисловості України. Проаналізовано основні тенденції та перспективи розвитку ринку молочної продукції. Розглянуто основні шляхи удосконалення технології виробництва молочних продуктів, а також способи розширення їх асортименту і підвищення якості.

Ключові слова: ринок, суб'єкти ринку, якість молока, конкурентоспроможність виробників, переробка молока.

Чернійчук Н.Ю. МОЛОЧНАЯ ПРОМЫШЛЕННОСТЬ УКРАИНЫ

Исследовано развитие молочной промышленности Украины. Проанализированы основные тенденции и перспективы развития рынка молочной продукции. Рассмотрены основные пути усовершенствования технологии производства молочных продуктов, а также способы расширения их ассортимента и повышение качества.

Ключевые слова: рынок, субъекты рынка, качество молока, конкурентоспособность производителей, переработка молока, качество молока.

Cherniychuk N.Y. DAIRY INDUSTRY OF UKRAINE

Investigated the dairy industry of Ukraine. The basic trends and prospects of the dairy market. The main ways to improve the technology of dairy products, as well as how to expand their range and increase quality.

Keywords: market, market actors, milk quality, competitive producers, milk processing, milk quality.

Поставлена проблема. Молочна продукція – це повсякденний і традиційний продукт харчування, що споживається усіма віковими групами населення від немовлят до літніх людей.

Сфера виробництва молочних продуктів – надзвичайно приваблива галузь харчової промисло-

вості, для якої характерний незмінний попит на продукти повсякденного споживання. Загальним завданням для господарських суб'єктів, які працюють у даній сфері, є зміцнення позицій на внутрішньому ринку та вихід і закріплення на зовнішніх ринках [1].

Виклад основного матеріалу. Розвиток останніх тенденцій молочної галузі України та формування механізму побудови ефективних бізнес-моделей молокопереробних підприємств.

Постановка завдання. Основними напрямками розвитку молокопереробної промисловості визначено:

- ринкову орієнтацію виробництва;
- техніко-технологічне оновлення матеріально-технічної бази;
- підвищення ефективності виробництва та його інтенсифікація;
- розробку заходів, спрямованих на захист вітчизняних виробників молочної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тенденції розвитку українського ринку молока та молочних виробів вказують на те, що інтерес виробників та інвесторів до молокопереробної галузі не зменшується.

Молочна промисловість випускає широкий асортимент продукції на основі переробки молока – масло, сир, сметану, кефір, йогурт, сухе молоко, молочні консерви, продукти дитячого харчування тощо. Вона включає молококомбінати, маслоробні та сироварні підприємства.

Частка молочної продукції в загальних обсягах виробництва харчової промисловості України є найбільшою і складає 17,7%. Молочна промисловість нараховує близько 500 підприємств за такими основними напрямками виробництва:

- сироварні підприємства;
- маслозаводи;
- молокозаводи по виробництву продукції з небіраного молока;
- заводи по виробництву сухих та згущених молочних продуктів.

Основною сировиною підприємств для всіх названих напрямів виробництва є молоко.

Молоко – унікальний продукт, створений природою, який забезпечує організм людини майже всіма поживними речовинами, необхідними для нормального росту та розвитку. Саме тому за багатством і різноманітністю цих речовин молоко та продукти, виготовлені з нього, стоять поза конкуренцією серед інших харчових продуктів.

Майже половина заготовленого молока (48%) використовується для виготовлення сирів, оскільки це забезпечує найвищі прибутки підприємству. Поряд із зростанням виробництва сирів, значним збільшенням випуску сухих молока та вершків спостерігається спад виробництва термічно обробленого молока, кисломолочних продуктів та вершкового масла.

Хоча приріст вітчизняного виробництва сирів за 14 років склав трохи більше 20%, слід зазначити, що з 2010 р. спостерігається тенденція до збільшення обсягів виробництва у сироварній промисловості. Незважаючи на незначну частку України у світовому виробництві цих продуктів, нині країна входить до першої десятки загальносвітових лідерів (без США). У вітчизняній молочної промисловості виробництво сиру є найбільш привабливим для бізнесу.

Аналіз стану виробництва питного молока та кисломолочних продуктів свідчить, що з 1990 р. виробництво пастеризованого та стерилізованого молока в Україні скоротилося більш ніж у чотири рази. Щоправда, не враховано молоко, що реалізується домогосподарствами на розлив. Цей вид продажу молока користується популярністю серед найбільш споживачів. Проте таке молоко може бути небезпечним для здоров'я через інгібуючі речовини, які використовуються з метою попередження розвитку мікроорганізмів та скисання молока.

Усім кисломолочним напоям притаманні дієтичні та цілющі властивості. Вони легко засвоюються організмом людини, сприяють травленню та регулюють мікрофлору кишечника. Кисломолочні напої мають у своєму складі також антибіотики (продукти життєдіяльності молочнокислих бактерій, які нищівно діють на розвиток багатьох хвороботворних мікроорганізмів).

Широкі можливості для створення нових молочних продуктів спеціального призначення відкриває Закон України «Про молоко та молочні продукти». Разом із тим, він допускає заміну 50% цінних у біологічному відношенні компонентів молочної сировини іншими інгредієнтами, часто сумнівної якості.

До молочних продуктів спеціального призначення належить перш за все весь асортимент рідких і сухих молочних продуктів дитячого харчування. Виготовляючи заміники материнського молока, обов'язково проводять корекцію складу коров'ячого молока і максимально наближають хімічний склад продуктів до складу материнського. Для цього в молочних сумішах для дітей змінюють співвідношення білкових фракцій, балансують їх за незамінними амінокислотами, поліненасиченими жирними кислотами, мінеральними речовинами (перш за все кальцієм, фосфором і натрієм), вітамінами та захисними факторами.

Молоко і молокопродукти мають достатньо високу питому вагу у складі продовольчих ресурсів України. Унікальні властивості молока та продуктів його переробки зумовлюють потребу безперервного забезпечення ними споживачів. Саме тому проблема скорочення сировинних ресурсів викликає стурбованість керівників молокопереробних підприємств, потребує вивчення існуючого стану та розробки рекомендацій щодо поліпшення ситуації, що склалася нині.

Виробництво продукції молокопереробної промисловості тісно пов'язано із ситуацією в молочному скотарстві, в якому останніми роками спостерігаються негативні тенденції до зменшення поголів'я продуктивного стада. Зокрема, за 1990–2014 роки поголів'я корів у всіх категоріях господарств зменшилося на 56,5%. Що, в свою чергу, негативно вплинуло на валове виробництво молока (сирого).

Щоб поліпшити сировинну зону підприємств молочної галузі, необхідно впроваджувати передовий досвід заготівлі молока, поширений у багатьох підприємствах Західного регіону України (Львівській, Тернопільській та деяких інших областях). Зокрема на Львівщині створено кооперативи «Братковицький» – у Городецькому районі та «Тейсарівський» – у Жидачівському. Їх засновниками та учасниками стали селянські господарства, фермерські та окремі сільськогосподарські підприємства. Ці кооперативи успішно розв'язують проблеми заготівлі, збуту молока, ціноутворення, поліпшення селекційно-плеємної роботи, своєчасності оплати поставленої сировини.

Необхідно мати на увазі, що раціональність використання сировинних ресурсів залежить від правильності їх розміщення по території регіону. Витрати на перевезення 1 ц свіжого молока набагато (до трьох разів) вищі за витрати перевезення концентрованих кормів для корів. При цьому важливе значення має вибір найприйнятнішого виду транспортних засобів. Дослідження показують, що для молокопереробних заводів потужністю 50–200 т переробки молока за добу характерна наступна закономірність: у рефрижераторах-молоковозах місткістю до 12 т доставка свіжого молока ефективна навіть на відстані до 600 км; у транспортних засобах меншої місткості (до 6 т) витрати зростають в 1,5 раза, а місткості до 4 т – у 2–2,3 рази. Додаткові транспортні витрати виника-

ють і при одержанні молока від селян та його перевезенні на молочні заводи (вони зростають майже у два рази). У зимовий період вони подвоюються у зв'язку зі зменшенням надойв молока від корів селян.

Виходячи з вищевикладеного можна зробити висновки, що для зміцнення сировинної бази молокопереробних підприємств, необхідно:

- інтегрувати їх з виробниками молока, що сприятиме поліпшенню забезпеченості виробничих потужностей сировиною;
- зміцнювати кормову базу молочного скотарства особистих селянських господарств за допомогою фермерських господарств як виробників кормів;
- переробні підприємства покликані створювати власні базові тваринницькі господарства;
- поліпшувати організацію збирання молока у сировинній зоні заводу;
- організувати глибоку переробку сировини за рахунок впровадження безвідходних ресурсозберігаючих технологій;
- держава повинна регулювати ринкові відносини з метою встановлення цін на молоко та вироблювані з нього продукти, а також на матеріально-технічні засоби, що постачаються молокопродуктовим підкомплексом.

Економічні відносини між господарствами – виробниками молока і підприємствами переробної галузі досі не відрегульовані на державному рівні, що часто призводить до виникнення загрозованої ситуації щодо забезпечення населення молочними продуктами. Ураховуючи те, що 30% молокопереробних підприємств взагалі не працюють, а використання виробничих потужностей на інших – дуже низьке, споживання молока та молочних продуктів в Україні складає лише 55% від науково обґрунтованої норми.

Вихід із ситуації, що склалася, полягає в об'єднанні економічних інтересів виробників сировини і виробників готової продукції. Саме у цьому напрямі працює створена у вересні 2001 р. «Спілка молочних підприємств України». Прикладом таких інтегрованих відносин є ВАТ «Галактон», Павлоградський молкомбінат, Яготинський маслозавод, Куп'янський молочноконсервний комбінат, Харківський молочний комбінат, Кременчуцький молокозавод, ВАТ «Святошино», «Люстдорф» (м. Іллінци Вінницька обл.) та ряд інших. Крім того, до складу засновників увійшли Інститут продовольчих ресурсів НААН України, науково-виробниче об'єднання «Лактол», підприємства з випуску пакувальних матеріалів «Тетра Пак Україна», «Елопак Фастів», а також інші оператори молочного ринку. В подальшому до Спілки приєднався ще великий ряд як вітчизняних, так і закордонних підприємств, Національний університет харчових технологій, Одеська Національна Академія харчових технологій, Національний аграрний університет та багато інших.

Зацікавлені господарства створюють високопродуктивні стада корів, які дають 6-8 тис. кг молока на рік (останнім часом середній надій по Україні зменшився до 2 тис. кг), за рахунок міцної кормової бази, збалансованих раціонів, сучасних технологій утримання та доїння корів, виведення нових порід та інше.

Слід зазначити, що при нинішньому спаді виробництва молока молочна продукція не повністю реалізується через низьку купівельну спроможність населення.

Недоліки молочної галузі:

- якість сировини, яка закуповується;
- застаріле обладнання;

- недостатній технопарк;
- недостатня популярність торговельної марки серед споживачів;
- недостатня кількість власних коштів для реконструкції основного виробничого цеху;
- малі виробничі потужності підприємства.

Можливості молочної галузі:

- розширення товарного асортименту;
- виробництво екологічно чисте, а бактеріально забрудненість (80% виробляють господарства, а лише 20% промислові підприємства) немає необхідності в отриманні спеціальних дозволів;
- підвищення конкурентноспроможності продукції;
- вихід на зовнішній ринок молочних продуктів
- заходи щодо стимулювання збуту, рекламні зусилля;
- зацікавленість закордонних партнерів у співробітництві.

Загрози молочної галузі:

- нестабільність законодавчої бази;
- фінансові і паливно-енергетичні кризи, які ведуть до зменшення обсягів виробництва;
- залежність від інших галузей агропромислового підкомплексу (тваринництво) і стихійні лиха;
- залежність від галузі рослинництва, кормів і відповідно від землеробства – якості кормів;
- боротьба за сировинні зони;
- витіснення дрібних виробників.

Через кризу найпопулярнішої ще недавно схеми переробки молока – знежирення, випуск на основі молочних жирів масла, а на базі знежиреного молока – сухого, заводи знаходять перспективніші ніші на ринку. За даними фірми «Тетра Пак», протягом останніх п'яти років в Україні спостерігалось стале зростання виробництва кефіру, йогуртів, сметани та морозива. Сегмент ринку біокефірів і біоїогуртів, що містять корисні для системи травлення пробіотичні бактерії, зростає ще інтенсивніше. Тому за рахунок випуску кисломолочних продуктів і йогуртів з напоївачами можуть вижити великі і середні молокозаводи.

Якщо у 2007 році на вітчизняних виробників припадало менше 10% продажу йогуртів на українському ринку (у фізичному вимірі), то у 2013 році їх частка досягла 70% і продовжує зростати. На початок 2014 року налічувалось уже близько 50 вітчизняних виробників йогуртів, у тому числі 20 великих та середніх. Приблизно до 2007 року переважна частина йогурту ввозилася з Німеччини, а надалі провідні позиції в структурі імпорту посіла продукція російського й польського походження.

Також потрібно розширювати асортимент виробництва сирів, який досі в кілька разів менший за той, що випускається в Європі. Збільшивши асортимент випуску сирів, навіть міні-молокозаводи можуть вижити. Деякі переробники успішно працюють й на ринку масла, освоюють, крім російського, зовнішні ринки збуту (Латвія, Болгарія, Японія, Китай, Африка). Проте серйозно говорити про експорт продукції можна буде лише після суттєвого підвищення якості масла, що визначається якістю молока. Це можливо лише після приведення вітчизняних стандартів на молоко відповідно до європейських [3].

Необхідно впровадити контрактну систему для інтеграторів ринку, яка повинна мати три функції: планова – зменшення невизначеності для продавця і покупця при веденні господарства і торгівлі; страхова – гарантування виконання зобов'язань; економічна – вилучення з виробництва неефективних виробників через банкрутство.

Акціонерна система в США, Новій Зеландії або Канаді забезпечує контрактову систему розподілу доходів. В основі системи – приватна власність на землю і молочне стадо. Предметом угоди є земельна рента й прибуток від молочного виробництва, які розподіляються між власниками землі, власниками корів та працівниками, які обслуговують стадо. Характерною ознакою цих угод є те, що їх укладають тільки власники ресурсів: землі, праці й капіталу.

Визначення субнаціональних регіонів молочного скотарства базується на передумовах розміщення продуктивних сил тваринництва, яке є фіксованим. Йдеться про наявність робочої сили в регіонах, природних кормових угідь, зокрема лук і пасовищ, сіножатей, сільськогосподарських угідь і ріллі для організації виробництва соковитих й інших кормів.

За цими ознаками найбільш сприятливими для розміщення великої рогатої худоби молочного напрямку є території Полісся (Волинська, Житомирська, Рівненська області) і Центрального економічного регіону. Області цього субрегіону мають формувати надлишок ресурсів продовольства (молока, молочної продукції) та їх основний ринок, експортувати продукти харчування в інші області (у першу чергу в Південний і Придніпровський економічні регіони).

Виходячи з аналізу основних тенденцій вітчизняного ринку молока, рекомендуємо не тільки утримувати на нинішньому рівні, а й розширювати виробництво цього незамінного продукту харчування [2].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, у молочній промисловості України, поряд із тенденцією до більш повного використання всіх складових молока, необхідно розвивати інший напрям, удосконалюючи технології виробництва окремих груп молочних продуктів, а також розширюючи їхній асортимент і підвищуючи якість шляхом збагачення вітамінами, макро- й мікроелементами, смаковими й ароматичними компонентами. Це створення нових видів продуктів спеціального оздоровчого призначення для населення різних вікових груп, форм зайнятості й екологічних умов проживання. При цьому для задоволення споживчого попиту найменш забезпечених верств населення, яким не доступні продукти преміум-класу, необхідно збільшити

виробництво молочних продуктів низького цінового сегмента.

Отже, до найбільш актуальних проблем молочної промисловості належать:

- питання розвитку сировинної бази та молочного скотарства;
- підвищення якості молока й молочної продукції;
- гармонізації стандартів, що діють в Україні, зі світовими;
- формування ефективної цінової політики підприємств;
- роль держави в розвитку галузі, реєстрації та модернізації підприємств;
- оцінку досягнення синхронізації у процесах відкриття ринку молока і молочної продукції країн Європейського Союзу та України.

Слід вказати, що нині молочна індустрія України розвивається під впливом зміни соціальних моделей харчування людей, відношення медицини до харчування, енергетичних й екологічних проблем, тенденцій досягнень світової науки. Стан промисловості, тобто організаційно-правова форма її суб'єктів, рівень взаємозв'язку між ними, іншими суб'єктами АПК і державними структурами, наявність оборотних засобів та сучасної нормативної бази, забезпеченість висококваліфікованими кадрами великою мірою залежать від економічного і політичного стану в країні.

Незважаючи на кризові явища, які чітко проявилися у сфері виробництва молока і молочної продукції в процесі трансформації вітчизняної економіки в систему ринкового господарювання, дана галузь має всі потенційні можливості для успішного функціонування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Радіонова Ю.М. Чинники формування конкурентних переваг молокопереробних підприємств України // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 5.
2. Чабан Г. Молочна промисловість: стан, проблеми і перспективи // Економіка АПК. – 2004. – № 5.
3. Юрченко К. Стан та перспективи розвитку молокопереробної промисловості України // Економіка АПК. – 2006. – № 10.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.molprom.com.ua.
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.